

نقش بیمه‌های مسئولیت در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور

دکتر سید محمد عباس زادگان^(۱)

چکیده

این مقاله با بررسی سیر تکاملی مبانی نظری مسئولیت مدنی از دیدگاه علمی و فقهی، روند پیدایش و شکل‌گیری این بیمه‌ها را بررسی و در ادامه عملکرد آماری بیمه‌های مسئولیت مدنی در دهه گذشته را مطالعه می‌کند. در این مقاله نقش بیمه مسئولیت در توسعه اقتصادی در مواردی مانند تامین امنیت حرفه‌ای، صیانت نیروی انسانی مولد و ایجاد اشتغال، پشتیبانی از استمرار پروژه‌های صنعتی و عمرانی، حمایت از تولیدکنندگان کالا، بازاریابی و ارتقای کیفیت کالا، نقش حمایتی در اجرای بهینه مسئولیت‌های قراردادی عام و خاص و توسعه اجتماعی جامعه و به عنوان عاملی برای حل اختلاف و کاهش دعاوی ارجاعی به مراجع قضایی مورد بحث قرار گرفته است.

واژگان کلیدی

بیمه مسئولیت کارفرما در مقابل کارکنان، بیمه مسئولیت عمومی، بیمه مسئولیت حرفه‌ای، بیمه مسئولیت قراردادی، بیمه مسئولیت تولیدکنندگان کالا.

مقدمه

با روند توسعه تکنولوژی جوامع و رشد فرهنگ، قوانین مسئولیت مدنی اقتدار و قوام یافته است. این قوت و اهمیت قوانین مسئولیت مدنی بیانگر انضباط اجتماعی و تعالی

۱. عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی و مدیر عامل شرکت سهامی بیمه ایران.

مدنیت در جامع بشری است. اصولاً بنیان مسئولیت مدنی بر این اصل کلی، که هر کس موجب زیان دیگری شود مسئول جبران آن می‌باشد ریشه در تأمین امنیت و عدالت اجتماعی دارد. با پیچیدگی جوامع امروزی، امنیت اجتماعی و اقتصادی صرفاً با وضع قوانین مسئولیت مدنی برای حمایت از حقوق زیان‌دیدگان تضمین نمی‌شود بلکه باید روشی اندیشیده شود که عامل زیان، توانایی مالی جبران خسارت را داشته باشد. امروزه همگان اذعان دارند که یکی از مکانیزم‌های مؤثری که می‌تواند جبران خسارت‌های مورد نظر را سامان دهد، تکنیک بیمه است و از این رو ارائه پوشش بیمه مسئولیت مدنی ضرورت پیدا کرده است، به طوری که می‌توان یکی از شاخص‌های سنجش رشد و ارتقای فرهنگ و مدنیت در هر جامعه‌ای را با میزان رشد بیمه‌های مسئولیت در آن جامعه ارزیابی کرد. استفاده از بیمه‌های مسئولیت نمادی از استقرار دموکراسی در جوامع محسوب می‌شود.

قبل از این که به اهمیت و ضرورت بیمه‌های مسئولیت در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور پردازیم، ابتدا نگاهی گذرا به سیر تکامل مبانی نظری مسئولیت مدنی و همچنین پیدایش و روند شکل‌گیری بیمه‌های مسئولیت در دنیا خواهیم افکند. سپس به اختصار طبقه‌بندی و تعاریف انواع بیمه‌های مسئولیت را مرور خواهیم کرد و آن‌گاه با بررسی عملکرد آماری این رشته در دهه گذشته (۱۳۷۰-۱۳۸۰) در شرکت سهامی بیمه ایران و با توجه به آمار و اطلاعات موجود صنعت بیمه برای مدت مورد نظر، به موضوع اصلی این مقاله که تشریح نقش بیمه‌های مسئولیت در تحقق جامعه مدنی و توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور است، می‌پردازیم.

سیر تکامل مبانی نظری مسئولیت مدنی

با شکل‌گیری فعالیت‌های جدید اقتصادی و اجتماعی در طول تاریخ، مفهوم امنیت و عدالت دگرگون شده و به تبع آن مفهوم مسئولیت و شیوه‌های جبران خسارت نیز با گذشت زمان تحول یافته است. موجد این گفتار مبانی نظری مسئولیت و سیر تاریخی نظریه‌های مطرح شده یعنی نظریه تقصیر، نظریه خطر، نظریه مطلق خطر و نظریه تضمین حق است که قوانین موضوعه در کشورهای مختلف جهان بر پایه آنها شکل گرفته و بیانگر دگرگونی یاد شده در مفهوم مسئولیت است.

در بدو امر اندیشمندان با این دیدگاه، اصول نظری قوانین مسئولیت را بنیان

گذاشته‌اند که شخص وقتی مسئول است که در اعمال خود مرتکب تقصیر و یا خطایی شده باشد. در ادامه با توسعه صنعت و تکوین تکنولوژی و سرآمد آن‌ها اختراع اتوموبیل، برای رفع اختلافات و مشکلات اجتماعی که ناشی از حوادث و سوانح بوده است، نظریه خطر را مطرح کردند. به این معنا که صرف در اختیار داشتن عامل ایجاد خطر موجب ایجاد مسئولیت می‌شود و همان‌گونه که فرد از منافع یک فعالیت بهره‌مند می‌شود باید ضرری را هم که از این طریق متوجه دیگری می‌شود جبران کند.

بنابراین شخصی که کارخانه‌ای را راه اندازی می‌کند و یا اتوموبیلی را به حرکت در می‌آورد، همان‌گونه که از منافع و مزایای این فعالیت فایده می‌برد باید چنانچه ضرری بر اثر این فعالیت متوجه دیگری شود نیز جبران نماید. در واقع اصل بر مسئول بودن عامل زیان جاری شده است مگر آن که عامل زیان، خلاف آن را ثابت کند.

افزون بر آن که در عصر کنونی با توجه به پیچیدگی زندگی صنعتی و پیشرفت خارق‌العاده تکنولوژی، که از طرفی احتمال وقوع حوادث فاجعه بار را تقویت کرده و از سوی دیگر تشخیص مقصر در یک حادثه بر مبنای ضوابط و قواعد، ظرافت‌های خاصی پیدا کرده است، صاحب نظران به لحاظ حفظ سلامت جامعه به این اندیشه گرایش یافته‌اند که هر کس حق دارد در جامعه خود سالم و ایمن زندگی کند و هیچ کس حق ندارد، سلامت و حقوق دیگران را به خطر اندازد. بنابراین به محض این که خسارتی واقع شد، مسئولیتی شکل گرفته و عامل زیان مکلف به جبران خسارت است.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود تفکر حمایت جوامع از افراد خود در مقابل خطرها و حوادث در طول تاریخ زندگی بشر سیر تکاملی پیموده و به واقع نیز تنها راه بقای پایدار جامعه توجه به این اصل مهم بوده و خواهد بود.

پیدایش و روند شکل‌گیری بیمه‌های مسئولیت مدنی

به موازات سیر تکاملی قوانین مسئولیت مدنی، در سده نوزدهم به دنبال سایر رشته‌های بیمه‌ای، بیمه مسئولیت مدنی نیز مطرح شد. موسسات بیمه این نوع بیمه را در ابتدا هم زمان با گسترش و توسعه صنایع و در معرض خطر قرار گرفتن کارگران ناشی از فعالیت آنها و وقوع صدمات جسمانی ناگوار، به صورت بیمه مسئولیت مدنی کارفرمایان برای جبران خسارت‌های جانی، عرضه کردند. همزمان بیمه مسئولیت ناشی از آتش‌سوزی نیز شکل گرفت و بعدها با اختراع اتوموبیل و افزایش جمعیت شهرها و به تبع آن افزایش

حوادث رانندگی، بیمه مسئولیت شخص ثالث اتوموبیل مطرح شد. در قرن بیستم به تدریج ابتدا در کشورهای اروپایی و متعاقب آن در سایر کشورهای جهان، بیمه مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری ناشی از حوادث رانندگی، اجباری شد. در کشور ما نیز در دی ۱۳۴۷ با توجه به پذیرش نظریه خطر، این قانون به تصویب نهایی رسید. در قرن بیستم با پیشرفت و تکامل تکنولوژی که سرچشمه تحول عمومی شگرف در زندگی اقتصادی و اجتماعی بشر شد، دستگاه‌های قضایی کشورهای صنعتی جهان انواع مسئولیت‌های مدنی را به رسمیت شناختند و به تبع آن انواع بیمه مسئولیت مدنی شامل بیمه مسئولیت کارفرمایان، بیمه مسئولیت حرفه‌ای، بیمه مسئولیت عمومی، بیمه مسئولیت محصول و بیمه مسئولیت قراردادی عرضه و گسترش پیدا کرد.

در اواخر این قرن با روند جهانی اقتصاد و بسط حقوق دموکراتیک، مولفه‌های جدید جهان شکل گرفت که مهم‌ترین آنها احترام به حقوق انسان‌ها و حفظ محیط زیست است. در حال حاضر همه نهادهای بین‌المللی و کشورهای پیشرفته جهان بر بیمه کردن آن بعد از مولفه‌های یاد شده که در قالب مسئولیت مدنی تبیین شده است، تاکید دارند که در این رابطه می‌توان به پوشش بیمه مسئولیت آلودگی محیط زیست، بیمه مسئولیت در مقابل اشخاص ثالث و بیمه‌های مسئولیت کارفرما در مقابل کارکنان اشاره نمود.

در واقع در دوران معاصر برای تمامی زیان‌های ناشی از فعالیت‌های مخاطره‌آمیز سازمان‌ها و اشخاص که متوجه دیگران می‌شود و با توجه به اطلاعات آماری خطر آنها قابل ارزیابی است و احتمال وقوع آن‌ها را می‌توان محاسبه کرد، راهکار پوشش بیمه‌ای تجویز و تاکید شده است.

فقه اسلامی و مبانی مسئولیت مدنی

جدا از تفاوت‌هایی که در نگرش محتوایی به مفهوم عدالت و امنیت اجتماعی و اقتصادی بین جهان غرب و دیدگاه اسلام وجود دارد، فقه اسلامی برای حل مسائل اجتماعی و اقتصادی با تحرک و پویایی، راه‌حل‌های مناسب عرضه کرده است. مهم‌ترین قواعد و ضوابطی که در فقه اسلامی، زیربنای سیستم مسئولیت مدنی قرار گرفته عبارت‌اند از: قاعده لاضرر، قاعده اتلاف و قاعده تسبیب. علاوه بر مبانی فقهی یاد شده می‌توان بر حدیث نبوی «کلکم راع و کلکم مسئول» و به یک قاعده کلی یعنی «قاعده تکافل» اشاره کرد.

در هر جامعه‌ای ملاک تشخیص مسئولیت‌ها، قوانین و مقررات حاکم بر آن جامعه است و به تبع آن در کشور ما نیز قوانین حاکم، تعیین کننده مسئولیت‌ها و اولویت اول است. مفاد مختلف قوانین مجازات اسلامی تاکید بر این مهم دارد که هرگاه بر اثر بی احتیاطی، بی مبالائی، نداشتن مهارت و یا رعایت نکردن مقررات مربوطه، زیانی به جان و مال اشخاص وارد آید عامل زیان مسئول و مکلف به جبران زیان است و همان‌گونه که ملاحظه می‌شود موارد فوق موید نگاه ویژه دین مبین اسلام به مبحث مهم مسئولیت است.

بیمه‌های مسئولیت مدنی

مسئولیت‌هایی که جزو مسئولیت‌های مدنی است مشمول پوشش بیمه‌ای قرار می‌گیرند و مسئولیت‌های کیفری به دلیل ایجاد اختلال در نظام اجتماعی جامعه تحت پوشش بیمه‌ای قرار نمی‌گیرد. بیمه‌های مسئولیت مدنی در پنج رده کلی ۱. بیمه مسئولیت کارفرما در مقابل کارکنان، ۲. بیمه مسئولیت عمومی، ۳. بیمه مسئولیت حرفه‌ای، ۴. بیمه مسئولیت تولیدکنندگان کالا و ۵. بیمه مسئولیت قراردادی عرضه می‌شوند.

عملکرد آماری بیمه‌های مسئولیت در بیمه ایران در دوره ۱۳۷۰-۱۳۸۰
 بیمه‌های مسئولیت به رغم بازار بالقوه آن و تقاضاهای متنوع بیمه‌گذاران، در صنعت بیمه ایران همانند نهال نورسته‌ای است که با توجه به میزان مراقبت به عمل آمده، رشد و نمو متناسب داشته، ولی این رشد و نمو به هیچ وجه در حد ظرفیت موجود بازار نبوده است. برای تبیین موضوع عملکرد آماری این رشته در شرکت سهامی بیمه ایران به شرح زیر اشاره می‌شود:

سال	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰
حق بیمه به میلیون ریال	۱۶۰	۲۴۴	۲۱۳	۸۶۲	۳۵۶۸	۱۰۷۰۶	۱۷۱۰۶	۲۶۳۴۷	۴۱۵۶۶	۷۰۹۰۰	۱۲۷۱۳۹
رشد	-	٪۵۲/۵	٪۶۹/۳	٪۱۰۸/۷	٪۳۱۳/۹	٪۲۰۰/۱	٪۵۹/۸	٪۵۴	٪۵۷/۸	٪۷۰/۶	٪۷۹/۳

جدول ۱. عملکرد بیمه های مسئولیت شرکت سهامی بیمه ایران به تفکیک رشته ، ۱۳۷۶ - ۱۳۸۰

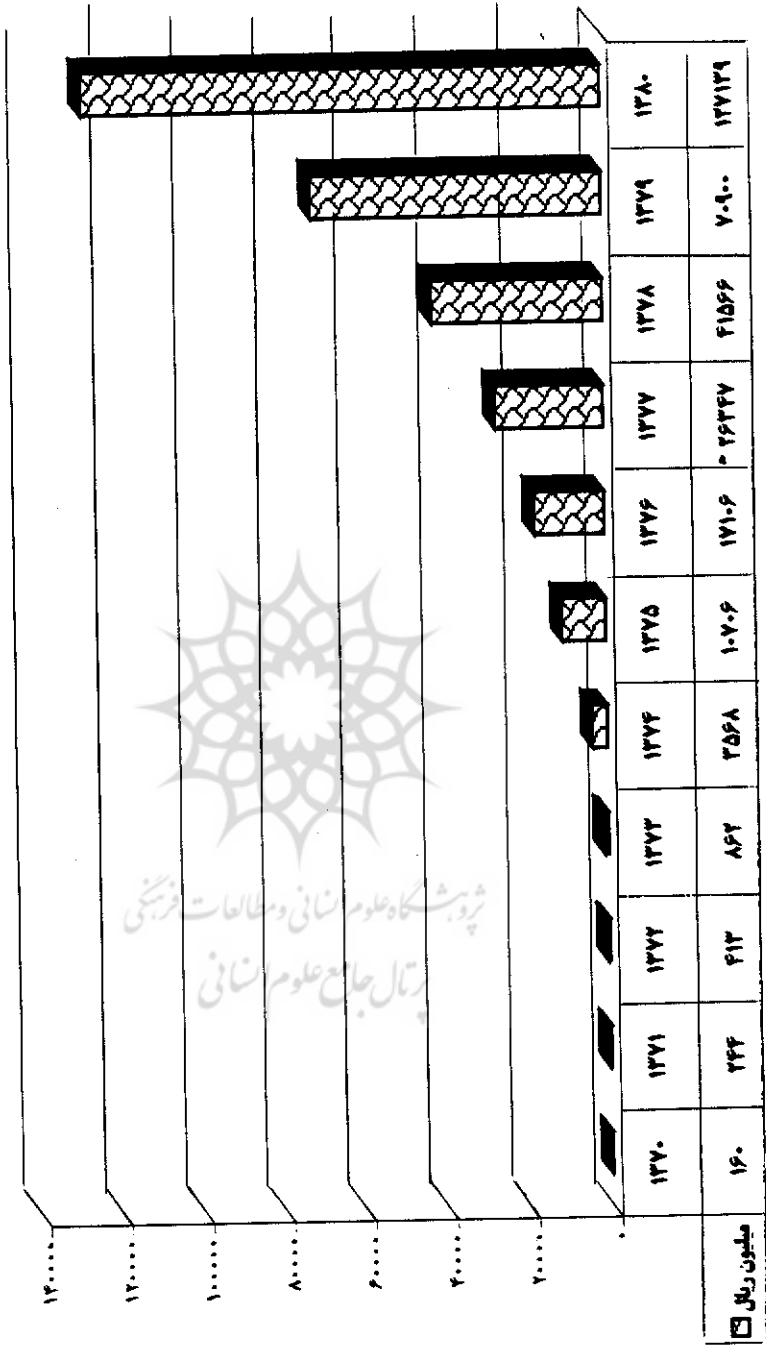
جمع کل	سایر رشته ها	نفسین کیفیت کالا	پیمانکاران و ثالث	نفسین خودرو و گمرک	کارفرما در مقابل کارکنان	بزرگان	حمل و نقل	۱۳۷۶	
								حق بیمه	خسارت
۱۷,۱۰۶,۱۰۶,۶۴۰	۷۵۴,۱۵۳,۲۸۴	۲۱,۸۹۹,۲۵۰	۴۰,۷۳۷,۵۷۵	۱,۹۰۵,۰۶۸,۰۷۶	۴,۹۶۷,۷۰۷,۱۶۱	۱,۳۷۵,۵۵۴,۸۵۰	۷,۷۶۴,۳۸۱,۴۷۹	حق بیمه	۱۳۷۶
۲,۴۲۷,۱۸۳,۲۴۶	۱۹۵,۵۳۹,۴۶۸	۱,۷۲۵,۷۵۰	۵۲,۹۴۲,۹۸۸	۰	۱,۱۳۷,۷۸۶,۲۴۰	۶۵,۹۱۵,۰۰۰	۹۷۳,۲۷۲,۸۰۰	خسارت	۱۳۷۶
۳,۸۳۴,۸۶۵,۱۶۷	۱,۳۳۵,۰۰۴,۰۷۲	۲۷۹,۲۹۵,۳۴۶	۶۵۷,۸۹۰,۰۰۵	۲,۲۴۲,۳۵۶,۵۵۱	۶,۹۴۹,۳۳۱,۳۴۶	۱,۹۹۲,۲۰۲,۰۰۳	۱۲,۸۹۰,۷۹۵,۶۴۴	حق بیمه	۱۳۷۷
۴,۴۰۷,۲۰۱,۴۷۳	۹۴۰,۰۲۹,۸۷۸	۸۷,۵۸۲,۳۳۶	۱۰۱,۷۰۶,۵۳۷	۱۲۰,۲۸۸,۴۰۲	۲,۰۰۰,۳۰۹,۱۳۵۷	۱۳۴,۱۰۵,۰۰۰	۱,۸۶۵,۵۸۷,۰۱۳	خسارت	۱۳۷۷
۴۱,۵۶۴,۶۱۲,۱۱۱	۳,۴۰۲,۶۸۳,۰۵۴	۵۹۷,۱۶۰,۷۹۴	۱,۲۷۳,۴۶۸,۴۸۱	۹۲۸,۷۹۹,۷۴۱	۱۲,۷۵۵,۵۸۹,۷۵۱	۲,۶۶۶,۲۵۷,۰۱۸	۱۹,۹۲۲,۵۰۳,۱۷۳	حق بیمه	۱۳۷۸
۱۲,۰۴۵,۴۹۰,۵۲۰	۶,۰۳۰,۱۰۷,۵۵۱	۸۵,۸۲۵,۱۳۵	۲۰۷,۳۳۵,۹۵۷	۳۷,۹۱۱,۶۳۶	۴,۱۳۱,۹۱۷,۵۹۹	۳۹۷,۶۳۸,۲۲۲	۶,۵۹۱,۴۴۴,۱۸۱	خسارت	۱۳۷۸
۷۰,۸۹۹,۹۱۰,۹۵۰	۸,۶۵۲,۷۰۰,۵۶۱	۱,۴۰۹,۹۳۳,۲۸۰	۲,۹۶۶,۱۷۸,۱۱۶	۲,۳۱۲,۴۹۱,۶۳۶	۳۵,۰۰۰,۲۹۷۳,۱۶۳	۳,۴۵۲,۶۱۸,۳۳۷	۲۷,۱۰۴,۴۷۵,۹۰۷	حق بیمه	۱۳۷۹
۱۷,۶۵۱,۴۹۷,۳۷۸	۱,۳۴۴,۷۸۹,۴۶۱	۱۹۷,۶۵۴,۹۵۹	۳۳۴,۶۴۹,۶۷۸	۱۵,۵۶۰,۰۰۰	۴,۴۳۸,۷۶۱,۹۲۷	۴۹۲,۴۶۱,۳۱۰	۱۱,۰۰۸,۲۴۰,۷۵۳	خسارت	۱۳۷۹
۱۲۷,۱۳۸,۸۱۹,۰۵۴	۱۸,۴۱۲,۸۳۲,۹۵۰	۲,۴۱۲,۲۷۹,۶۸۳	۱۰,۵۴۹,۴۵۳,۱۱۷	۵,۱۰۷,۹۴۳,۷۴۰	۴,۶۸۱,۶۵۰,۷۹۹۹	۶,۶۶۰,۷۵۷,۸۷۳	۳۷,۱۷۹,۰۵۳,۲۴۲	حق بیمه	۱۳۸۰
۲۴,۰۲۵,۸۵۴,۰۳۳	۸۸۸,۳۱۱,۵۸۵	۳۶۱,۰۹۵,۵۰۷	۱,۷۷۸,۶۳۸,۴۹۶	۹۰۰,۰۰۰	۱۰,۲۵۷,۴۱۰,۱۰۰	۶۸۰,۳۸۰,۷۸۱	۱۵,۰۴۹,۱۶۷,۵۶۴	خسارت	۱۳۸۰

توضیحات : ۱. حمل و نقل شامل رشته های سی.ام.آر. فیتا و حمل و نقل های داخلی، دریایی، هوایی و خودرو است .

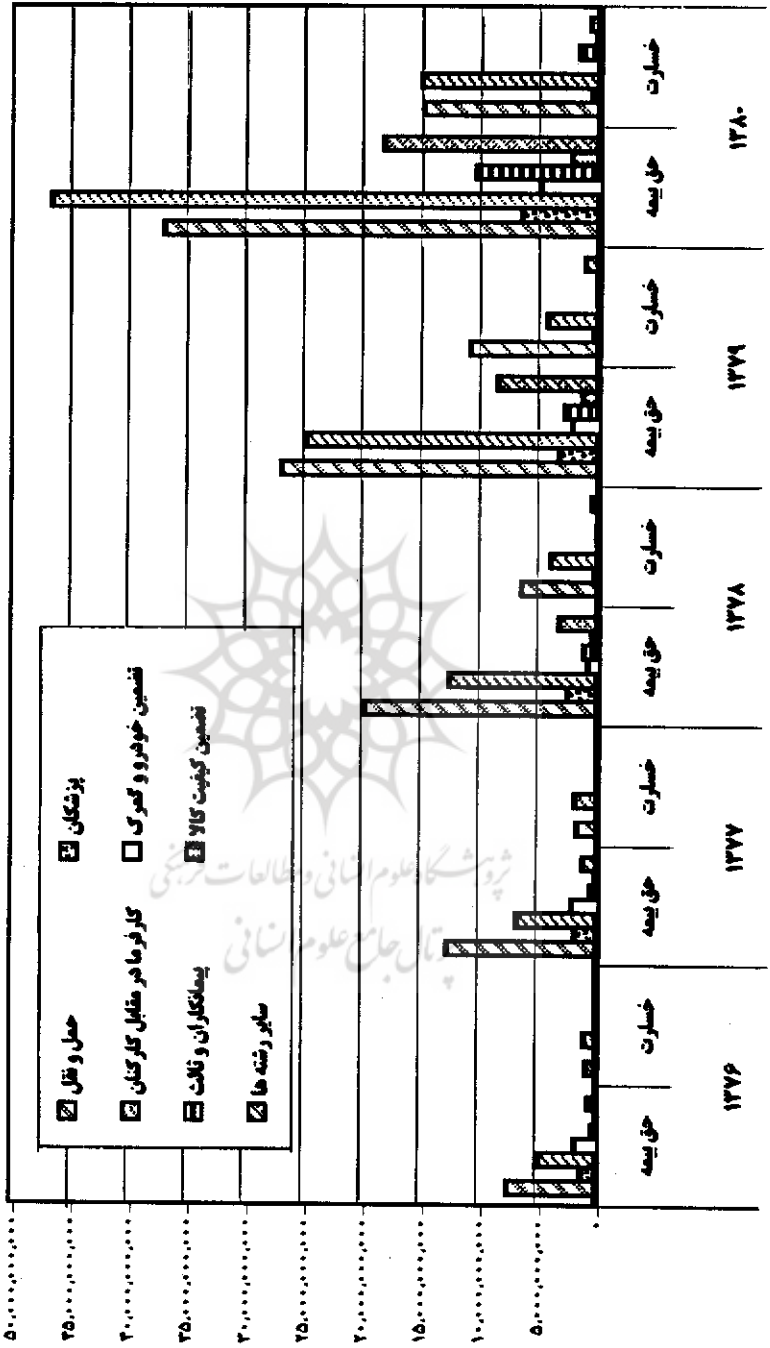
۲. بزرگان شامل رشته های مسئولیت حرفه ای بزرگان و مسئولیت فنی بیمارستان هستند .

(برگه به ریال)

نمودار ۱. رشد حق بیمه های مسئولیت در شرکت سهامی بیمه ایران، ۱۳۷۰-۱۳۸۰

نمودار ۲. عملکرد بیمه های مسئولیت شرکت سهامی بیمه ایران، ۱۳۷۶-۱۳۸۰

همانطور که قبلاً اشاره گردید آمار بیمه‌های مسئولیت برای کل سال‌های دهه گذشته در صنعت بیمه موجود نیست و در سال‌های اخیر است که به همت شرکت‌های بیمه و بیمه مرکزی ایران آمار تفکیکی مسئولیت ارائه می‌شود.

ارقام نشان دهنده زمینه مساعد و روند صعودی در این رشته است که میانگین نرخ رشد سالیانه در دهه گذشته حدود ۱۰۵ درصد و ضریب خسارت پرداختی به حق بیمه وصولی، در طی سال‌های یاد شده بین ۱۵ تا ۳۰ درصد قرار داشته است.

براساس آخرین گزارش آماری عملکرد صنعت بیمه کشور، در سال ۱۳۷۹ سهم این رشته از بازار بیمه کشور معادل ۲/۹ درصد بوده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود با وجود تلاش‌های به عمل آمده سهم یاد شده درخور توجه نیست و هشدار مبنی بر نیاز به تحرک جدی شرکت‌های بیمه در این زمینه است.

نقش بیمه مسئولیت در توسعه اقتصادی

بیمه‌های مسئولیت در عمده فعالیت‌های اقتصادی و توسعه آنها نقش موثری ایفاء می‌کند که به‌طور اجمال به برخی از تاثیرات اقتصادی آن در عرصه‌های مختلف اشاره می‌نمائیم:

الف) تامین امنیت حرفه‌ای

امروزه ایجاد امنیت برای حرفه‌های گوناگون از دو جنبه مهم است. هم از نظر فرد شاغل که همواره نگران عواقب مالی ناشی از خطاهای سهوی حرفه‌ای است و هم از نظر خدمات‌گیرندگان که ترجیح خواهند داد از کسانی خدمات دریافت کنند که از پشتوانه مالی قوی برای عملکرد خود بهره‌مند هستند.

برای نمونه به موضوع بیمه مسئولیت مهندسان طراح و محاسب که در تمامی طرح‌های عظیم کشور نقش کلیدی دارند می‌توان اشاره نمود. اینان در حفظ و صیانت سرمایه‌های ملی نقش ارزنده‌ای ایفا می‌کنند و چه بسا به رغم جایگاه عملی و تخصصی، چنانچه در طراحی و یا محاسبات یک طرح عظیم مثلاً طراحی شبکه مترو یک شهر و یا حفر چاه برای دسترس به منابع نفت و گاز، دچار خطای سهوی شوند میلیون‌ها دلار سرمایه‌گذاری در معرض خطر جدی قرار خواهد گرفت. در این زمینه بیمه مسئولیت پشتوانه مناسبی است و این زیان‌ها را جبران می‌کند.

ب) صیانت نیروی انسانی مولد و ایجاد اشتغال

برای حمایت از قشر وسیع نیروی انسانی مولد در صنایع، بخش خدمات و طرح‌های عمرانی و جلوگیری از مشکلات اقتصادی خانواده‌های آنان قانون‌گذار، کارفرمایان را مکلف به جبران غرامت صدمات جسمانی به نیروی کار ناشی از حوادث کارگاهی کرده که این مهم، کارفرمایان را با تعهدات مالی فزاینده مواجه ساخته و به تبع آن کارفرمایان در توسعه فعالیت خود و به کار گرفتن نیروی انسانی با احتیاط بیشتر عمل می‌کنند.

در نتیجه، در مقطع کنونی که مسئله اشتغال، اولویت ویژه‌ای در کشور دارد دچار مانع می‌شود که رفع این موانع، به‌طور قطع تاثیر اساسی بر توسعه اقتصادی خواهد داشت. مهم‌تر آن که نیروی انسانی آسیب‌دیده از حوادث کار با تنگناهای معیشتی خانواده روبه‌روست که پیامد آن فقر اقتصادی بخشی از جامعه و تحمیل هزینه‌های پیش‌بینی نشده بر اقتصاد ملی است. در این زمینه، کارفرمایان با منظورکردن یک حداقل هزینه و اتباع بیمه‌نامه مسئولیت از چتر حمایتی مناسب بهره‌مند خواهند شد.

پ) پشتیبانی از استمرار پروژه‌های صنعتی و عمرانی

در اجرای طرح‌های عمرانی از قبیل احداث سدها، جاده‌ها، خطوط انتقال فرآورده‌های نفتی و گازی، شبکه مترو و ... احتمال بروز خسارت مالی سنگین به سایر تاسیسات و اموال موجود که تا شعاع چندین کیلومتری پروژه قرار دارند وجود دارد که موجب خسارت‌های ناگوار جانی در ابعاد وسیع نیز می‌شود.

در نتیجه، صدمات عظیم و تاسف‌باری بر پیکره اقتصادی کشور وارد خواهد آمد و چه بسا به تعلیق اجرای طرح برای مدت طولانی و یا غیراقتصادی شدن آن بینجامد. بنابراین، خرید پوشش بیمه مسئولیت و پیش‌بینی اولیه هزینه حق بیمه پرداختی در هزینه‌های اجرای طرح، رسیدن به هدف نهایی را که همان توسعه اقتصادی است تضمین می‌کند.

ت) حمایت از تولیدکنندگان کالا، بازاریابی و ارتقای کیفیت کالا

افزایش نسبی آگاهی عمومی از مسئولیت‌های تولیدکنندگان کالاها موجب شده است که مصرف‌کنندگان، ادعاهای مختلف حقوقی علیه تولیدکنندگان مطرح کنند. در این زمینه ساز و کار بیمه، افزون بر نقش حمایتی که در این گونه موارد از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان دارد، می‌تواند همانند گواهی استاندارد ملی، نقشی اساسی در افزایش کیفیت محصول و تسریع در روند توسعه اقتصادی داشته باشد.

شرکت‌های بیمه با تحلیل ریسک و بیمه کردن کالاهایی که سطح ایمنی و کیفی مناسبی دارند نقش مؤثری در بازاریابی و فروش کالا ایفا می‌کنند و با جلب اعتماد عمومی موجب فروش محصول و رونق اقتصادی می‌شوند. برای مثال در صنایع هواپیمایی، نیروگاه‌ها، صنایع نفت، گاز و پتروشیمی پوشش بیمه‌ای مسئولیت، ضمانت لازم را به مدیران صنایع، ارائه می‌کند تا بتوانند به تولیدات داخلی اعتماد و از آنها به جای قطعات وارداتی استفاده کنند.

ث) نقش حمایتی در اجرای بهینه مسئولیت‌های قراردادی عام و خاص بسیاری از قراردادهای اقتصادی و بازرگانی در چارچوب معین حقوقی تعریف شده تجارت بین‌المللی و یا داخلی شکل می‌یابد. برای نمونه، قراردادهای حمل و نقل بین‌المللی کالا که به دلیل اهمیت و گستره آن، نقش اساسی در زنجیره مبادلات اقتصادی دارد و در زمره اولین قراردادهایی هستند که در چارچوب معین و در قالب و کنوانسیون‌های بین‌المللی و مقررات متحدالشکل مانند کنوانسیون C.M.R. برای حمل و نقل جاده‌ای، کنوانسیون لاهه برای حمل دریایی، کنوانسیون ورشو برای حمل هوایی کنوانسیون‌های منطقه‌ای برای حمل ریلی تدوین شده‌اند.

همچنین برای حمل در داخل کشور، مبحث حمل و نقل در قانون تجارت حاکم است که در هر کدام از این مجموعه مقررات یاد شده، حدود و ثغور مسئولیت حمل کنندگان در مقابل صاحبان کالا و اشخاص ثالث تبیین شده است.

بیمه مسئولیت متصدیان حمل و نقل بین‌المللی - داخلی، مسئولیت‌های یاد شده را تحت پوشش قرار می‌دهد و نقش بسیار ارزشمندی در توسعه حمل و نقل به ویژه در کشور ما که از لحاظ موقعیت جغرافیایی برای ترازیت کالا جایگاه مناسبی دارد، ایفا می‌کند. علاوه بر روابط قراردادی که در چارچوب‌های معین ظاهر می‌شوند و اعتبار می‌یابند (مانند روابط صاحبان کالا و متصدیان حمل و نقل)، با عنایت به ماده ۱۰ قانون مدنی که اشعار می‌دارد: «قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده‌اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشند نافذ است»، زمینه انعقاد انواع قراردادهای خاص برای فعالیت‌های اقتصادی و بازرگانی در فرایند پیچیده زندگی امروزه فراهم شده است. به تبع آن طرفین قرارداد متعهد اموری در مقابل هم می‌شوند که بیمه مسئولیت قراردادی، پشتوانه عقلایی عامل توسعه و ثبات امور مذکور می‌شود.

ج) نقش بیمه‌های مسئولیت در توسعه اجتماعی جامعه

اساس تحقق جامعه مدنی منوط به قانونمند کردن روابط اجتماعی آحاد جامعه و حرکت حول محور قانون و نهادینه کردن رفتارهای اجتماعی و اقتصادی بر مبنای اصول مدنی است.

با عنایت به این موضوع مهم که یکی از عوامل قانون‌گریزی، زیر بار مسئولیت نرفتن افراد است ساز و کار بیمه و به طور مشخص بیمه‌های مسئولیت می‌توانند ایجاد کننده سپر حمایتی در این زمینه باشند و در نتیجه آحاد جامعه کنش‌های منفی در برابر مسئولیت‌های اجتماعی از خود نشان ندهند.

افزون بر این در بسیاری از حرفه‌ها و فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی جامعه، ضوابط مسئولیت به طور کلی و عام تعریف شده است ولی با حضور بیمه مسئولیت، دست‌اندرکاران هر امری را به این اندیشه وا می‌دارد که با همکاری کارشناسان صنعت بیمه به تدوین مسئولیت‌ها به طور شفاف برای تنظیم بیمه نامه بپردازند. به عبارت دیگر حضور بیمه مسئولیت در عرصه حرفه‌ها و فعالیت‌هایی که مسئولیت‌ها و ضوابط تقصیر به روشنی تعریف نشده است، به تعریف مسئولیت‌های مفروض که ناقض موازین نباشد منجر و موجب ارتقای سلیقه‌های جامعه در بعد مسئولیت‌پذیری می‌شود.

چ) بیمه مسئولیت عاملی برای حل اختلاف

هدف نهایی در بیمه‌های مسئولیت، جبران خسارت شخص ثالث زیان دیده است و موجب صلح و سازش بین آحاد جامعه در جریان فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی آنان می‌شود. بیمه‌گران با روش‌های دوستانه و دید کارشناسی به جبران زیان‌های مالی اقدام می‌کنند. این امر موجب کاهش و کنترل کشمکش‌ها و اختلافات بین عامل زیان و زیان‌دیده می‌شود و لذا با برقراری صلح و آشتی بین طرفین مورد اختلاف، ثبات و آرامش اجتماعی را فراهم می‌آورد.

ح) گسترش بیمه‌های مسئولیت و کاهش دعوای ارجاعی به مراجع قضایی

بیمه‌گران با بهره‌گیری از شبکه کارشناسی کارآمد و محرز شدن مسئولیت بیمه‌گذار در مقابل اشخاص ثالث به جبران خسارت اقدام می‌کنند. به این طریق زیان دیدگان به سهولت به حقوق حقه خود خواهند رسید و دیگر لزومی به طرح دعوا در مراجع قضایی نخواهد بود و از حجم دعوای ارجاعی به مراجع قضایی کاسته خواهد شد.

نتیجه‌گیری

در عصر کنونی که بیش از هر زمان دیگر اصول و روابط اقتصادی و اجتماعی، عهدنامه‌ها و میثاق‌های اجتماعی، فنون، تکنیک‌ها، سیستم‌های اطلاعاتی و روش‌های کار در حال تعبیر و تحول هستند و هر لحظه پدیده‌های جدیدی در زمینه‌های مختلف زندگی بشری شکل می‌گیرد و به تبع آن انواع مسئولیت‌های مدنی جلوه می‌کند که در این راستا، بیمه‌های مسئولیت مدنی به عنوان راهکاری برای توسعه قانونمندی، مسئولیت پذیری، تنظیم روابط اجتماعی، ایجاد و تداوم آرامش در جامعه، نقش تعیین کننده و به سزایی دارد.

صنعت بیمه در صورتی می‌تواند با این تحولات همراه شود و به این مهم نایل آید که توانایی خلاقیت و نوآوری داشته باشد و در این جهت از راه حل‌های مرسوم، قراردادی و عادت‌ها و عقاید انعطاف‌ناپذیر فاصله بگیرد و با به کار گرفتن ایده‌های جدید و مفید در برابر مسائل و نیازهای بیمه‌ای واکنش نشان دهد.

صنعت بیمه نباید استانداردهای گذشته را که در قرن بیست و یکم به سرعت کهنه می‌شوند ادامه دهد و مدیران صنعت بیمه قبل از هر چیز باید مسئولیت تغییرات بزرگ‌تر در شرکت‌های بیمه را به عهده گیرند و در این راستا ساختار سازمانی مناسب را برای توسعه این رشته بیمه‌ای فراهم و با قوای مقننه و قضاییه و سایر مراجع و نهادهای اجرایی قانونی نیز در تبیین حدود و ثغور مسئولیت‌ها و شفافیت آن در تعامل باشند.

در این خصوص بازنگری قانون مسئولیت مدنی و تدوین بیمه نامه‌های جامع مسئولیت نیز از ضروریات می‌باشد که امید است با بهره‌گیری از ساز و کار بیمه مسئولیت بسترهای لازم برای ایجاد تعادل و آرامش در جامعه فراهم گردد.

پیوست ۱

انواع بیمه‌های مسئولیت مدنی

بیمه مسئولیت کارفرما در مقابل کارکنان: در کشور ما تنظیم کننده روابط و تعیین کننده مسئولیت‌های متقابل کارفرمایان و کارگران، قانون کار جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۶۹ و قانون تامین اجتماعی مصوب سال ۱۳۵۴ است.

با بررسی اجمالی قوانین یاد شده مشهود است که حفظ و صیانت نیروی انسانی، تهیه وسایل ایمنی فردی و عمومی کارگاه‌ها و آموزش استفاده از وسایل و همچنین

نظارت بر استفاده از وسایل ایمنی به عهده کارفرمایان است. هر گونه تعلل در موارد یاد شده که به وقوع حوادث ناشی از کار منجر شود که پیامد آن ایجاد صدمات جسمانی به نیروی کار باشد، کارفرما ملزم به جبران خسارت وارده خواهد بود.

از طرف دیگر کارفرما مکلف به پرداخت خسارت به سازمان تامین اجتماعی و یا هر سازمان جایگزین در خصوص پرداخت هایی است که سازمان مذکور به نیروی کار بابت حادثه پرداخت کرده است. این بیمه نامه به نیابت کارفرما، خسارت های مذکور را جبران می کند.

بیمه مسئولیت عمومی: در این بخش از بیمه های مسئولیت، مسئولیت بیمه گذار در مقابل اشخاص ثالث ناشی از فعالیت های روزمره بیمه گذار، بر طبق قوانین جاری کشور تحت پوشش بیمه ای قرار گرفته و خسارت های جانی و مالی وارده به زیان دیدگان جبران می شود. انواع بیمه نامه های مسئولیت عمومی عبارتند از:

- بیمه مسئولیت پیمانکاران

- بیمه مسئولیت مؤسسات انتقال نیرو

- بیمه مسئولیت آتش سوزی

- بیمه مسئولیت شهرداری ها

بیمه مسئولیت حرفه ای: این بیمه نامه، مسئولیت قانونی صاحبان حرفه را در مقابل کسانی که از آنان خدمات دریافت می کنند و در رابطه با حرفه آنان دچار خسارت جانی یا مالی می شوند تحت پوشش قرار می دهد. انواع بیمه نامه های مسئولیت حرفه ای عبارتند از:

- بیمه مسئولیت حرفه ای پزشکان

- بیمه مسئولیت حرفه ای مهندسان طراح، محاسب، ناظر و مشاور

- بیمه مسئولیت حرفه ای شرکت های بازرسی کمی و کیفی بالا

- بیمه مسئولیت حرفه ای نمایندگان و کارگزاران بیمه

بیمه مسئولیت تولید کنندگان کالا: موضوع این بیمه نامه میزان خسارت های جانی و مالی وارده به مصرف کنندگان کالا و اشخاص ثالث ناشی از خطرهای کاربرد کالا است که در نتیجه فقدان ایمنی و عیب و نقص کالای عرضه شده به وقوع پیوسته باشد. کیفیت و کارایی نامطلوب کالا نیز تحت این نوع پوشش بیمه ای قرار می گیرد.

انواع بیمه‌های مسئولیت تولیدکنندگان عبارتند از:

- بیمه مسئولیت تولیدکنندگان عایق‌های رطوبتی

- بیمه مسئولیت تولیدکنندگان قطعات خودرو (میل لنگ، سیستم گازسوز، صفحه کلاچ، ترمز و ...)

- بیمه مسئولیت تولیدکنندگان کپسول‌های آتش‌نشانی

- بیمه مسئولیت تولیدکنندگان لوله‌های آبرسانی و پلی اتیلن

بیمه مسئولیت قراردادی: موضوع این بیمه نامه جبران خسارت‌های مالی و جانی وارده به طرف قرارداد با بیمه‌گذار بوده و ناشی از تعهداتی است که بر اساس شرایط قرارداد، بیمه‌گذار در مقابل دیگران به عهده گرفته و تعهدات تحقق یافته است.

انواع بیمه‌های مسئولیت قراردادی عبارتند از:

- بیمه مسئولیت مدنی شرکت‌های حمل و نقل بین‌المللی کالا از طریق جاده.

- بیمه مسئولیت مدنی متصدیان حمل و نقل داخلی.

- بیمه مسئولیت مدنی متصدیان حمل و نقل هوایی.

- بیمه مسئولیت موجر و مستاجر در مقابل یکدیگر.

پیوست ۲

بیمه نامه مسئولیت شهرداری‌ها

یکی از بیمه‌نامه‌های مسئولیت عمومی که پیرو مذاکرات و پیشنهاد به مدیران سازمان‌ها به مرحله اجرا رسیده است بیمه‌نامه مسئولیت شهرداری‌ها است. به دلیل تاثیر و اهمیت توسعه این نوع بیمه، اجباری شدن این نوع بیمه نامه و بستر سازی فرهنگی و قانونی برای آن می‌تواند در ارتقاء امنیت جانی و مالی شهروندان اهمیت ویژه‌ای پیدا کند.

گاهی از طریق جرایم و صدا و سیما موضوعاتی در خصوص خطا یا قصور شهرداری‌ها و نیز ادعاهای شهروندان علیه شهرداری‌ها و نیز نحوه جبران خسارت‌های به وجود آمده مطرح می‌شود. بدیهی است که در صورت جبران نشدن خسارت واقعی و یا زیربار مسئولیت نرفتن شهرداری، موضوع از طریق مراجع قضایی پیگیری و تقاضای احقاق حق می‌شود. خوشبختانه امروزه سیاست‌گذاری‌های کلان امور شهرها را نمایندگان مردم یعنی شوراهای شهر وضع می‌کنند و این امر پاسخگویی مسئولان واحدهای مجری شهرداری در قبال شهروندان را دو چندان می‌کند.

در شرح وظایف قانونی شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ امور مربوط به ایجاد و توسعه معابر و اماکن عمومی، نظیف و نگهداری آنها، حفظ محیط زیست، امور بهداشت شهری و مقابله با بیماری‌ها، امور صنعتی، ترابری، فعالیت و ایجاد امکانات برای ایمنی شهر، نظارت بر امور ساختمان و ایمنی سازه‌های شهری و به طور کلی هدایت امر عمران و آبادانی شهر بر عهده شهرداری‌ها گذارده شده است.

بارها مشاهده شده است که نقایص خیابان‌ها و معابر و پوشش نامناسب گودال‌ها و کانال‌ها خسارت‌های جانی و مالی زیادی به شهروندان وارد کرده و یا پیمانکاران زیرمجموعه شهرداری در جریان رفع معبر، تخلیه ضایعات، امور فاضلاب و قصور در ایجاد امکانات ایمنی شهری نیز موجبات بروز خسارت را فراهم کرده‌اند.

با وجودی که شهرداری‌ها و کارکنان کوشای آن‌ها با توجه به امکانات موجودشان تمامی سعی و تلاش خود را در ارائه خدمات شهری به عمل می‌آورند و اصولاً در بروز خسارت به شهروندان تعدی در کار نیست، اما خطا، اهمال و قصور شهرداری‌ها و کارکنانشان در وظایف قانونی خسارت‌های ناخواسته‌ای به شهروندان وارد می‌کند.

ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹/۹/۷ اشعار می‌دارد: «کارمندان دولت و شهرداری و موسسات وابسته به آنها که به مناسبت انجام وظیفه عمدتاً یا در نتیجه بی‌احتیاطی خسارتی به اشخاص وارد نمایند شخصاً مسئول جبران خسارت وارده می‌باشند ولی هرگاه خسارت وارده مستند به عمل آنان نبوده و مربوط به نقص وسایل ادارات و موسسات مزبور باشد در این صورت جبران خسارت بر عهده اداره یا موسسه مربوطه است ولی در مورد اعمال حاکمیت دولت هرگاه اقداماتی که بر حسب ضرورت برای تامین منافع اجتماعی طبق قانون به عمل آید و موجب ضرر دیگری شود دولت مجبور به پرداخت خسارت نخواهد بود».

گاهی ممکن است مبالغ پرداختی شهرداری‌ها برای جبران خسارت وارده به شهروندان زیاد باشد، بنابراین ضرورت دارد ریسک ناشی از این نوع مسئولیت‌ها به شرکت‌های بیمه منتقل شود.

برای پذیرش این نوع ریسک به لحاظ گستردگی و حجم سنگین مسئولیت‌ها، بیمه‌گران می‌توانند با دریافت آمار و اطلاعات صحیح از سوابق خسارت، کارشناسی و

ارزیابی صحیح ریسک و سایر تکنیک‌های فنی، مسئولیت‌های مدنی شهرداری‌ها ناشی از فعل یا ترک فعل غیر عمد را تحت پوشش بیمه‌ای قرار دهند.

برای نیل به این هدف، اخیراً شرکت سهامی بیمه ایران چند مورد از شهرداری‌ها در اقصی نقاط کشور را تحت پوشش بیمه‌ای قرار داده است و تاکنون بیش از ۱/۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال حق بیمه دریافت کرده است. امید می‌رود که با فراگیر شدن این بیمه نامه در آینده نزدیک همه شهرداری‌های کشور از مزایای این نوع بیمه استفاده کنند.

یکی از مهم‌ترین آثار این نوع بیمه حرکت به سمت شعار «دولت پاسخگو»، افزایش اعتماد و همکاری متقابل بین شهروندان و شهرداری‌ها، پرداخت به موقع عوارض شهری و برقراری ساز و کارهای جدید برای ارائه پوشش‌های بیمه‌ای فراگیر مانند طرح جامع خانه و خانواده بوده است.

منابع

۱. بیمه مرکزی ایران (۱۳۷۱)، مجموعه قوانین بیمه.
۲. بیمه مرکزی ایران (۱۳۷۳)، انواع بیمه‌های بازرگانی و مقررات مربوطه.
۳. بیمه مرکزی ایران، دفتر مطالعات و پژوهش‌های بیمه‌ای (۱۳۷۲)، تحولات بیمه‌های بازرگانی در ایران از آغاز تا سال ۱۳۷۰.
۴. شبیانی، احمد علی (۱۳۵۲)، تاریخچه پیدایش و تحول بیمه، مدرسه عالی بیمه تهران.

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی